

V. KAPSUKAS IR SPAUDA

ANTANAS ULPIS

Sunku, tur būt, rasti žmogų, labiau susiejusį savo gyvenimą su spauda, kaip V. Kapsukas. Ir nenuostabu. Būdamas stambus Lietuvos ir tarptautinio darbininkų revoliucinio judėjimo veikėjas, kovotojas už darbininkų klasės reikalus, jis spaudą laikė galingu tos kovos ginklu. Visą savo gyvenimą V. Kapsukas ne tik aktyviai rašė, bet ir redagavo, leido spaudą. Šiandien, apžvelgdami jo atliktą darbą, matome, kiek daug jis yra padaręs pažangiosios spaudos labui.

Dar XIX a. pabaigoje, būdamas gimnazistas, V. Kapsukas įsijungė į revoliucinę veiklą. 1900 m. už draudžiamų lietuviškų raštų ir atsišaukimų prieš caro valdžią platinimą jis pateko ypatingon policijos priežiūron. Pirmosios V. Kapsuko korespondencijos pasirodė „Varpe“, „Ūkininke“, „Naujienose“ („Ūkininko priedas“), JAV lietuvių demokratinės pakraipos laikraščiuose „Vienybė lietuvininkų“ ir „Lietuva“. Šiose korespondencijose jis neabejodamas stoja skriaudžiamųjų pusėn, juos užjaučia, nors dar tikrojo kelio pastariesiems išlaisvinti ir nemato. Tačiau V. Kapsukui, kaip aiškiam kovotojui prieš carizmą, daug rašančiam antikarine tematika, neilgai teko dirbti Lietuvoje. 1901 m. spalio mėn., vengdamas arešto, jis išvyko į užsienį studijuoti. Ten jis taip pat aktyviai dalyvauja revoliucinėje veikloje, o kartu ir leidžiant spaudą.

V. Kapsukas yra parašęs apie 2000 straipsnių ir juos paskelbęs 80 periodinių leidinių. Žinoma, apžvelgti visus tuos leidinius nedideliame straipsnyje neįmanoma.

Apsistosisime tik prie viena ar kitais atžvilgiais svarbesniųjų.

Išvykęs į Vokietiją, 1901 m., V. Kapsukas dirbo „Ūkininko“ (liberalinis valstiečiams skirtas varpininkų laikraštis, ėjęs Tilžėje 1890—1905 m.) redaktoriaus padėjėju. Tačiau neilgai. Lietuvių demokratiniai leidiniai greitai ėmė V. Kapsuko nebepatenkinti. O jo pastangos, atsiradusios tik dėl nepakankamo politinio subrendimo, „paversti juos revoliuciniais ir socialistiniais“ nuėjo veltui, kaip apie tai vėliau jis pats rašė P. Bugailiškiui.

1903 m. įstojęs į Lietuvos socialdemokratų partiją, V. Kapsukas aktyviai įsijungė į jos veiklą. Tikėtai ir čia jis veikliai įsitikino, kad Lietuvos socialdemokratai neturi aiškios nuomonės nacionaliniu ir žemės klausimais, blogai dirba darbininkų tarpe. „Darbininkų balsui“ rašyti prapuolė noras. „Varpas“—tai svetimoms partijoms laikraštis, Amerikos laikraščiai beveik nepasiekia Lietuvos. Ir štai tuomet (1904 m. kovo mėn.) man ateina į galvą apie kalėdas pajudinti moksleivių laikraščio klausimas¹,—rašė V. Kapsukas. Idėją leisti tokį laikraštį buvo iškėlė dar 1903 m. pabaigoje Berne besimokantys lietuviai. 1904 m. gegužės mėn. V. Kapsuko rūpesčiu pasirodo „Draugo“ Nr. 1. Ižanginį straipsnį parašė ir didesniąją dalį medžiagos jam parengė pats V. Kapsukas. Talkininkavo ir J. Biliūnas. Didelių vilčių kupiniais žodžiais V. Kapsukas 1904 m. „Lietuvos“ Nr. 22 vos tik pasirodžiusį „Draugą“ pristatė skaitančiajai visuomenei. Ten rašoma: „Tarp jaunuomenės visuomet

¹ Kapsukas V. Raštai, T. 5, V., 1962, p. 415.

randa įvairios prakilnios idėjos geriausią dirvą, ji labiausiai jomis užsidega ir visuomet yra karščiausiu ir labiausiai pasišventusiu kareiviu už žmonių labą... Tarp šitos jaunuomenės ir reikia kuo daugiausiai dirbti, ypatingai mums, lietuviams, reikia dirbti, nes mes dar taip mažai turime dirbančios inteligentijos... Papildyti šią spragą ir rūpinsimės mes, išleidinėdami „Draugą“.² Patys moksleiviai jiems skirtą laikraštį sutiko gana abejingai. Mat XX a. pradžios istorinė situacija stipriai bloškė moksleiviją į bendrą visuomeninio judėjimo sūkurį, paglemždama visą jos laiką, jėgas, jos pačios reikalams maža ką bepalikdama. Kita vertus, moksleiviai varpininkai ir nenorėjo bendradarbiauti socialistiniame laikraštyje. Todėl visi V. Kapsuko bandymai įtraukti juos į šį darbą nedavė rezultatų. „Draugo“ Nr. 2 išėjo rugpiūčio mėn. beveik vieno V. Kapsuko pastangomis. Abu numeriai temų įvairumu, aktualumu drąsiai galėjo konkuruoti su daugeliu anuometinių laikraščių. Nežiūrint to, jog Nr. 2 jau turėjo aiškią socialdemokratinę kryptį, „Draugui“, kaip moksleivių laikraščiui, toliau nebebuvo lemta eiti.

Pats V. Kapsukas savo autobiografijoje rašo, kad 1904 m. rudenį, „smarkiai susikirtęs“ su LSDP organo „Darbininkų balsas“ redaktoriumi J. Lizdeika (A. Janulaitis), jis ėmęs kurti pažangiųjų moksleivių ir jaunimo socialdemokratinę organizaciją „Draugas“, kuri 1905 m. pradžioje tapo Lietuvos socialdemokratų darbininkų partija.

1905 m. sausio mėn. pasirodęs „Draugo“ Nr. 3 — jau „Draugo“ organizacijos laikraštis. Jo įžanginiame straipsnyje „Dėl ko mes atsiskyrėme“ aiškiai išdėstyta laikraščio programa ir nurodytas tikslas. Ten rašoma, jog iš mokslinio socializmo pozicijų bus stengiamasi reaguoti į visus visuomeninio ir politinio gyvenimo reiškinius, spręsti partijos taktikos, žemės bei nacionalinį klausimus, žadama dirbti, kol „spėkos tesės“, nes „artinasi labai svarbi valan-

da“, kada darbininkų laimėjimas priklausys nuo to, „kaip jie supras savo reikalus ir kaip mokės už juos kovoti“.

V. Kapsukas, redaguodamas „Draugą“, dar nebuvo pakankamai subrendęs marksistas, todėl ir laikraštis neturėjo užėmęs tvirtų marksistinių pozicijų. Tai ypač matyti iš minėto straipsnio. Nežiūrint to, laikraštis suvaidino teigiamą vaidmenį, kovojant prieš oportunistą socialdemokratų tarpe. „Draugo“ išėjo 4 numeriai. 1905 m. liepos mėn. „Draugą“ pakeitė „Darbininkas“. (Matyt, „Draugo“ organizacijai peraugant į LSDDP, buvo pakeistas ir laikraščio pavadinimas.)

1905 m. pradžioje pasirodė ir kitas socialdemokratinis V. Kapsuko redaguotas laikraštis „Kova“, išleistas „Draugo“ organizacijos Mintaujoje, padaugintas šapirografu. Mintis leisti teorinį socialdemokratų laikraštį V. Kapsukui kilo dar 1903 m. Tačiau jis išėjo tik 1905 m. — ir tik vienas numeris. „Kova“ buvo pašvęsta 1905 m. revoliucijos įvykiams Petrograde ir Šiaulių darbininkų streikui. Joje taip pat išspausdinta „Draugo“ organizacijos veiklos ataskaita bei kita medžiaga.

Beveik visą 1905 m. pavasarį ir vasarą V. Kapsukas praleido Lietuvoje. Jis pabuvojo Marijampolėje, Šiauliuose, Joniškėje, vadovavo Gruzdžių, Pašvitinio, Joniškio apylinkių dvarų darbininkų streikams. Greta šio revoliucinio organizacinio darbo 1905 m. liepos mėn. V. Kapsukas ėmėsi redaguoti mėnesinį LSDDP organą „Darbininkas“ (nuo 1905 m. rugsėjo — LSDP organas), ėjusį Tilžėje iki 1906 m. balandžio mėn. Pirmasis jo numeris išėjo 1905 m. liepos mėn. dar kaip „Draugo“ organizacijos organas. Iš viso buvo išleisti tik devyni numeriai, be to, neregulariai.

1905 m. pabaigoje V. Kapsukas, ruošiant jam ginkluotą sukilimą Marijampolėje, buvo suimtas ir įkalintas Kalvarijos kalėjime. Ten jis parengė „Darbininko“ Nr. 6. Draugams padedant, 1906 m. kovo pradžioje, pabėgęs iš kalėjimo, jis nuvyko Tilžėn ir toliau rengė bei redagavo „Dar-

² Ten pat. T. I. V., 1960, p. 140.

bininką"— iki paskutinio numerio. V. Kapsuko įkalinimas ir buvo žurnalo nereguliarus ėjimo priežastis.

„Draugas“ ir „Darbininkas“, plačiai rašdami apie dvarų ir miesto darbininkų streikus Lietuvoje, duodami daug medžiagos antikarine tema, referuodami apie revoliucinius įvykius Rusijoje, aptardami visą lietuviškąją spaudą po spaudos atgavimo, pasisakydami prieš carizmą, itin daug nuveikė; nors jie ir nebuvo užėmę tvirtų marksistinių pozicijų, tačiau vis vien kėlė sodžiaus bei miesto darbininkų sąmoningumą, budino inteligentijos protus. Didžiausią šio darbo dalį atliko pats V. Kapsukas. Tai buvo pirmieji visiškai savarankiški, dideli, atsakingi žingsniai, kuriuos jis žengė ne tik kaip revoliucionierius, bet ir kaip spaudos darbuotojas.

1906 m. V. Kapsukas grįžo į Lietuvą ir nelegaliai apsigyveno Vilniuje. Tada prasidėjo naujas etapas ir Lietuvos revoliucinio judėjimo istorijoje, ir šio neramaus žmogaus biografijoje. Numalšinus 1905 m. revoliuciją, įsivyravo slogi reakcija, susilpnėjo revoliucinis judėjimas. O V. Kapsukas, priešingai, vėl energingai ėmėsi revoliucinio ir spaudos darbo, tam panaudodamas savo jau užgrūdinto revoliucionieriaus patirtį, dosnią publicisto prigimtį. Jis rūpinasi darbininkų spaudos leidimu, jai vadovauja. V. Kapsukas pradeda dirbti LSDP organo „Naujoji gdynė“ redakcijoje, nuo Nr. 6 jį redaguoja. „Naujoji gdynė“, pasivadinsi „savaitiniu miesto ir sodžiaus darbininkų, bežemių ir mažažemių laikraščiu“, drąsiai kėlė socialinius klausimus: pasisakė žemės klausimu, aiškino miesto ir kaimo darbininkų padėtį, nurodė būdus jai pagerinti. Pastarajame laikraštyje buvo daug rašoma apie demokratų partiją ir Dūmą, kritikuojami kuniagai, polemizuojama su demokratų spauda. Daugelis straipsnių visais šiais klausimais priklauso V. Kapsuko plunksnai. Paskutiniame laikraščio numeryje (Nr. 32), išėjusiame 1907 m. sausio 10 d., V. Kapsuko rašytame redakcijos vardu straipsnyje pa-

žymima, jog laikraščiu tikrai rūpėjo darbininkų reikalai ir bus džiugu, „jeigu iš „Naujosios gdynės“ jie bus išmokę kovoti su išnaudotojais ir patys sau geresnį gyvenimą taisyti“³. „Naujoji gdynė“, nors ir turėdama kai kurių oportunistinių trūkumų, kaip ir pati LSDP, atliko savo uždavinį. Tai patvirtina ir kai kurie šio laikraščio biografijos duomenys — iš pasirodžiusių 32 numerių 11 buvo carinės valdžios konfiskuoti.

Uždarius „Naująją gdynę“, 1907 m. sausio mėn. pradėjo eiti „Skardas“— „savaitinis darbininkų, bežemių ir mažažemių laikraštis“, kuriame aktyviai bendradarbiavo V. Kapsukas. Jis šį leidinį taip pat ir redagavo. „Skardui“, kaip LSDP organui ir „Naujosios gdynės“ tradicijų tęsėjui („Skardas“ jau mažiau turėjo oportunistinių trūkumų), buvo labai priešiški demokratai, bažnyčia ir carinė valdžia. V. Kapsuko straipsniai apie rinkimus į Dūmą, socialdemokratų ir žemės klausimu, Gegužės pirmosios proga, apie revoliuciją bei spaudos apžvalgos, padiktuoti patyrusio kovotojo už darbininkų reikalus proto ir parašyti talentinga publicisto ranka, daug kam nedavė ramiai miegoti. Todėl greit buvo pradėta konfiskuoti „Skardo“ tiražus, persekioti redakciją. Iš viso buvo išleistas 21 numeris. Trečdalis jų konfiskuota. Laikraštis nustojo eiti 1907 m. birželio mėn.

1907 m. V. Kapsukas dar paruošė ir suredagavo „Darbininkų kalendorių 1907 metams“, kuris buvo išleistas Vilniuje. Jame yra ir jo keli straipsniai. Kalendorius buvo išleistas 10 000 egzempliorių tiražu, iš jų 2000 egzempliorių konfiskuoti.

Įtemptą V. Kapsuko revoliucinę veiklą ir darbą darbininkų spaudoje sutrukdė naujas įvykis. 1907 m. gegužės 19 d. jis buvo areštuotas ir įkalinamas šešiams su puse metų. V. Kapsukas kalėjo Vilniuje, Suvalkuose, Varšuvoje ir Vladimire. Kalėdamas Vilniuje, jis bendradarbiavo „Žarijoje“ (LSDP organas, legalus savitraštis, ėjęs Vilniuje nuo 1907 m. liepos mėn. iki 1908 m. birželio mėn.), pradėtoje leisti, už-

³ Ten pat. T. 3. V., 1961, p. 123.

darius „Skardą“: slapta perduodavo kalėjime rašytus straipsnius. Tai buvo daugiausia teoriniai straipsniai, nes V. Kapsukas tada skaitė daug filosofijos, politinės ekonomijos, istorinio materializmo veikalų. Po to jo darbas spaudoje ilgam nutrūksta. Tik 1910 m. Vilniuje leistoje „Visuomenėje“ (lietuvių socialdemokratų likvidatorių žurnalas, ėjęs 1910—1911 m.) buvo paskelbta pora V. Kapsuko vaizdelių iš kalėjimo gyvenimo — ir tai be autoriaus žinios. 1911 m. „Visuomenėje“ ir „Žvilgsnyje“ (socialdemokratų laikraštis, ėjęs Vilniuje 1911 (1912?) m., pasirodė vienas numeris), taip pat be autoriaus žinios buvo išspausdinti du V. Kapsuko straipsniai apie I Internacionalą ir Vokietijos darbininkų judėjimą. Po to jis tylėjo iki pat 1913 m. antrosios pusės. O 1913 m. birželio mėn., baigęs katorgą ir ištremtas į Sibirą, V. Kapsukas tuoj pat kreipėsi į draugus, prašydamas kartkartėmis atsiųsti jam laikraščių, knygų. Greitai pasirodė ir pirmieji jo straipsniai Rygos lietuvių darbininkų savaitraštyje „Vilnis“ ir Amerikos lietuvių darbininkų laikraščiuose. Tai buvo straipsniai apie „tautos namus“ ir demokratų, sukėlę didelį triukšmą jo priešininkų tarpe.

1914 m. V. Kapsukas, bėgdamas į užsienį, pakeliui apsistojo Rygoje, ten padėjo išleisti „Vilnies“ Nr. 3. „Vilnies“ pasirodymas V. Kapsuką pradžiugino, nes ji atgaivino revoliucinę lietuvių darbininkų spaudą, kuri dėl reakcijos kelerius metus visiškai merdėjo.

Atsidūręs užsienyje, V. Kapsukas pradėjo naują savo revoliucinės veiklos, taip pat darbo spaudoje etapą. Dabar jis galutinai apsisprendęs marksistas, internacionalistas, partietis, antilikvidatorius⁴. Apsigyvenęs užsienyje, V. Kapsukas vėl aktyviai įsijungė į revoliucinę veiklą, dirbo LSDP Užsienio biure. 1914 m. jis daugiausia bendradarbiavo „Vilnyje“, ten paskelbdamas daug straipsnių miesto ir kaimo darbininkų padėties, emigracijos, lietuvių buržuazijos stiprėjimo klausimais. Rašė

apie spaudą, darbininkų streikus, užsienio gyvenimo temomis. V. Kapsukas ne tik rašė į „Vilnį“, bet ir rūpinosi pačia redakcija, jos darbu. Būtent todėl „Vilnis“ ir reaguodavo į visus svarbiausius gyvenimo įvykius, daug padėdama sąmonėjančiam Lietuvos proletariatui, būdama jam revoliucinės teorijos mokykla.

Prasidėjus pirmajam pasauliniam karui, V. Kapsukas buvo priverstas palikti Austriją. Jis išvyko į Šveicariją, o 1914 m. gruodžio mėn.—į Angliją. Remdamasis V. Lenino principiniais nurodymais dėl kovos prieš imperialistinį karą, carizmą ir buržuaziją, V. Kapsukas aktyviai įsijungė į tą kovą; pats parengė LSDP Užsienio biuro pareiškimą dėl Lietuvos socialdemokratų pažiūros į imperialistinį karą. Šis pareiškimas įvairiomis kalbomis buvo publikuojamas daugelyje socialistinių laikraščių. V. Kapsukas rūpinosi padėti kovojančiam Lietuvos proletariatui, aktyviai dalyvavo tarptautiniame darbininkų judėjime, Anglijoje jis pradėjo redaguoti „Rankpelni“—Didžiosios Britanijos lietuvių socialistų sąjungos leidinį, Škotijos lietuvių darbininkų savaitraštį ir „Socialdemokratą“—LSDP Užsienio biuro organą, skirtą teorijos klausimams. V. Kapsukas juos ne tik redagavo, bet ir spausdino juose savo straipsnius apie lietuvius išėivius darbininkus, lietuvių buržuazijos požiūrį į karą, Lietuvos ir Latvijos socialdemokratų, bendrąją socialdemokratijos krizę, karui prasidėjus, Lietuvos liberalus, apie LSDP dvidešimties metų kelią ir dvi sroves joje ir kt. Straipsniuose jis griežtai pasisakė prieš oportunistus ir nacionalistus, reikalavo ne tik nuo jų atsiriboti, bet ir su jais kovoti. Šio laikotarpio straipsnių autorius V. Kapsukas jau beveik nuoseklus marksizmo-leninizmo idėjų šalininkas. Gyvendamas ir dirbdamas Anglijoje, V. Kapsukas aktyviai bendradarbiavo ir tokiuose JAV darbininkų pažangiosios spaudos leidiniuose, kaip „Kova“, „Naujoji gadynė“, „Laisvė“.

⁴ Vinco Kapsuko autobiografija. Rankraštis.

Už aktyvią internacionalinę ir kovingą antimilitaristinę veiklą V. Kapsukui Anglijoje grėsė areštas, todėl 1916 m. vasarą, Amerikos lietuviams socialistams kviečiant, jis išvyko į JAV. Ten šis žmogus buvo plačiai žinomas jau nuo 1903 m. (į „Vienybę lietuvininkų“ rašinėjo žymiai anksčiau). Jau tada jis pradėjo rašinėti į „Lietuvą“—demokratinės pakraipos lietuvių laikraštį, ėjusį Čikagoje 1892—1920 m. Ypač daug V. Kapsuko korespondencijų „Lietuvoje“ buvo išspausdinta 1904 m., kada jis slapta lankėsi Lietuvoje, čia platino „Draugą“ bei dirbo agitacinį darbą ir siuntinėjo straipsnius, kurie daugiausia tame laikraštyje turėdavo bendrą antraštę „Laiškai iš Lietuvos“⁵. Amerikoje jis toliau tęsė revoliucinę veiklą, redagavo Lietuvių socialistų sąjungos leidinius—savaitraštį „Kova“ ir iliustruotą mėnesinį socializmo teorijos, mokslo ir literatūros žurnalą „Naujoji gadyne“, ėjusius Filadelfijoje. „Kovą“ redagavo nuo 1916 m. Nr. 26 iki 1917 m. Nr. 13, „Naująją gadynę“—nuo 1916 m. Nr. 4 iki 1917 m. Nr. 5. Tiek minėtuose, tiek ir kituose JAV pažangiųjų lietuvių laikraščiuose V. Kapsukas paskelbė daugiau kaip 100 straipsnių (per nepilnus metus). Tai straipsniai bei kalbos įvairių konferencijų, suvažiavimų, susirinkimų progomis, apybraižos iš darbininkų judėjimo istorijos, informacinė medžiaga apie įvykius Rusijoje, pasisakymai apie JAV lietuvių darbininkų organizacijas, mintys literatūros klausimais. Jų visų pagrindinis tikslas—ugdyti proletariato klasinį sąmoningumą, plėsti jo akiratį. Ypač daug V. Kapsukas nuveikė, ugdydamas pačią Lietuvių socialistų sąjungą, kovodamas prieš oportunistus ir nacionalistus joje, stengdamasis ją pastūmėti į vadovaujamą vietą JAV darbininkų judėjime, aptardamas bei kritikodamas jos leidinius („Naujienos“, „Keleivis“). Būdamas JAV, V. Kapsukas parašė daug straipsnių ir antikarine tematika, demaskuojančių bei smerkiančių JAV im-

perialistų politiką pirmajame pasauliniame kare.

1917 m., po Vasario revoliucijos Rusijoje, V. Kapsukas su grupe politinių emigrantų išvyko į Petrogradą. O nuo 1917 m. birželio 23 d. prasideda naujas jo veiklos etapas. Dar birželyje V. Kapsukas įstojo į Rusijos Komunistų partiją (bolševikų). Greta organizacinio partinio, revoliucinio, paskaitinio darbo V. Kapsukas nuo 1917 m. liepos mėn. pradėjo dirbti „Tiesos“ redakcijoje. Būdamas pačiame visų istorinių įvykių sūkuryje, jis sugebėjo rasti laiko ir rašyti. Savo straipsniuose „Dar apie mūsų uždavinius“, „Puolimas ir revoliucija“, „Revoliucijos rėmimas“, „Kas darosi“, paskelbtuose „Tiesoje“ bei kituose komunistiniuose laikraščiuose, jis plačiai nurodė karo pabėgėliams lietuviams jų uždavinius, kovojant dėl revoliucijos pergalės Rusijoje. Įtikinantys, tikėjimo pergale kupini V. Kapsuko straipsniai daug lietuvių darbininkų ir valstiečių patraukė revoliucijos pusėn.

Laimėjus revoliucijai, V. Kapsukas buvo paskirtas Lietuvos reikalų komisaru. Dabar jis daug prisidėjo, ruošiant dirvą Komunistų partijai Lietuvoje įkurti, nurodė, kad ji turi atsiriboti nuo oportunistų, buržuazinių nacionalistų ir eiti išvien su Rusijos ir kitų šalių komunistų partijomis. Tuo klausimu V. Kapsukas daug rašė „Tiesoje“, „Komuniste“ ir kituose leidiniuose.

1918 m. lapkričio pabaigoje V. Kapsukas grįžo į Lietuvą. Čia jis dirba įtemptą pagrindinį revoliucionieriaus darbą—kovoja už Tarybų valdžią savo gimtinėje. Kaip ir anksčiau, spaudą laikydamas vienu iš pagrindinių ginklų toje kovoje, visokeriopai ją remia. Būdamas Lietuvos Laikinosios revoliucinės darbininkų ir valstiečių vyriausybės pirmininkas, užsienio reikalų liaudies komisaras, Lietuvos ir Baltarusijos TSR Liaudies Komisarų Tarybopirmininkas, vėliau vadovaudamas pagrindininkams, dirbdamas tiesioginį valstybinį ir partinį darbą, pats daug rašė. Straips-

⁵ Kapsukas V. Raštai. T. I. V., 1960, p. 499.

niai, skirti proletarinės revoliucijos ir Tarybų valdžios Lietuvoje uždaviniams nušviesti, kalbos, pasakytos suvažiavimuose, pasitarimuose įvairiais politinio, partinio ir ideologinio darbo klausimais, V. Kapsuko parašyti jo vadovaujamos vyriausybės vardu dekretai, pareiškimai, oficialūs laišakai užėmė žymią vietą tokioje to meto komunistinėje spaudoje, kaip „Komunistas“, „Tiesa“, „Zvezda“ („Žvaigždė“), „Krasnoje znamia“ („Raudonoji vėliava“), „Mlot“ („Kūjis“), buvo kėlrodis proletariato kovoje. Žymi dalis jo straipsnių buvo nukreipta prieš buržuazinę spaudą, vedusią antitarybinę propagandą. V. Kapsukas daug pasidarbavo komunistinės spaudos labui 1919—1920 m., redaguodamas Smolenske „Zvezda“, Vilniuje „Komunistą“, „Krasnoje znamia“ (1920 m., Raudonajai armijai užėmus Vilnių). Nuo 1920 m. rugsėjo mėn. iki 1921 m. birželio mėn. jis, slapta gyvendamas Vilniuje ir vadovaudamas pagrindiniam partiniam darbui, redagavo legalų darbininkų profsąjungų laikraštį lenkų kalba „Pochodnia“ („Švyturys“). 1921 m. gruodžio mėn. apsigyvenęs Maskvoje, V. Kapsukas ne tik dirbo partinį ir valstybinį darbą, bet ir redagavo RKP(b) CK lietuvių sekcijos žurnalą „Komunaras“, ėjusį nuo 1921 m. gruodžio mėn. iki 1923 m. vasario mėn. Jame paskelbė savo straipsnių LKP istorijos klausimais, spaudos apžvalgų. V. Kapsukas, 1923 m. pradėjęs dirbti Komunistų Internacionalo Vykdomajame Komite, žurnale „Komunističeskij Internacional“ („Komunistų Internacionalas“) išspausdino straipsnių įvairių šalių komunistų partijų veiklos klausimais. Nuo 1921 m. iki 1931 m. V. Kapsukas dirbo ir Vakarų tautinių mažumų komunistinio universiteto lietuvių sektoriaus studentų leidžiamo komunistinio žurnalo „Kolektyvas“ atsakinguoju redaktoriumi, ten spausdindamas ir savo straipsnius. 1924—1926 m. jis kartu su Z. Angariečiu redagavo „Kibirkštį“—LKP CK iliustruotą grožinės literatūros, meno, gamtos ir visuomenės mokslų žurnalą, ėjusį nuo 1924 m. sausio mėn. iki 1926 m. rugsėjo mėn. Smo-

lenske. Jame buvo skelbiami V. Kapsuko literatūros kritikos straipsniai, medžiaga iš Lietuvos revoliucinio judėjimo istorijos, spaudos apžvalgos, recenzijos.

1931 m. kovo mėn. pasirodė „Priekalas“—mėnesinis literatūros, politikos ir visuomenės mokslų žurnalas, įsteigtas V. Kapsuko rūpesčiu ir iniciatyva. Jis ėjo iki 1938 m. vasario mėn. Pirmaisiais žurnalo gyvavimo metais V. Kapsukas jam vadovavo. Jis šiame žurnale bendradarbiavo ir buvo pastarojo redkolegijos narys iki pat mirties. „Priekale“ V. Kapsukas paskelbė labai daug straipsnių įvairiausiais klausimais, pradedant teoriniais apie marksizmą ir baigiant spaudos apžvalgomis. Pažymėtini jo straipsniai apie 1905 m. revoliucijos atgarsius Lietuvoje, Spalio revoliuciją ir lietuvių bolševikus, Rusijos lietuvius. Gausu straipsnių ir kitais klausimais, ypač iš buržuazinės Lietuvos gyvenimo, aštriai ir vykusiai jį komentuojančių. Nemaža V. Kapsukas „Priekale“ rašė apie literatūrą ir kultūrą, pateikė daugelio laikraščių apžvalgas.

Trumpai apžvelgus V. Kapsuko — spaudos darbuotojo — nueitą kelią, reikėtų sustoti ties jo spaudos apžvalgomis. Pastarosios ir atitinkami straipsniai duoda mums ne tik ryškų to laikotarpio periodikos vaizdą, bet ir leidžia ją įvertinti. Chronologiškai pasekus jo pasisakymus, spaudos apžvalgą, straipsnius spaudos klausimais, matyti, kaip jautriai jis reagavo į gausius visuomeninio gyvenimo reiškinius ne tik savo straipsniais, bet ir to reikalaujamas iš visos pažangiosios spaudos. Prieš reakcinę spaudą, beatodairiškai savo labai iškraipantią gyvenimo tiesą, V. Kapsukas nuosekliai kovojo. Jo pirmieji didesni straipsniai spaudos klausimais siejosi su spaudos atgavimu. V. Kapsukas buvo vienas iš tų, kurie teisingai suprato, sugebėjo įvertinti XX a. pradžios istorinę situaciją ir spaudos grąžinimą. Tai matyti iš straipsnio „Spaudą leidus“, kur, aptardamas spaudos atgavimo aplinkybes, jis iškelia tris klausimus: „Kam reikia dėkoti už spaudos leidimą? Kokią naudą mes iš tos

leistosios spaudos turėsime? Ką dabar privalome daryti?" Į pirmąjį klausimą, paneigdamas keletą tuometinių nuomonių dėl spaudos atgavimo, V. Kapsukas atsako, jog reikia dėkoti „tiems, kurie rūpino ir platino priešingus valdžiai raštus, kurie iš visų spėkų „pūtė prieš vėją“, kurie per tiek mėnesių ir metų buvo kankinami kalėjimuose ir ištėmė, kurie buvo daugelio savo pačių brolių nesuprasti, niekinami, kunigų keikiami, žmonių pirštais badomi"⁶, taip pat prasidėjusiam liaudies masių judėjimui prieš carizmą. Į antrąjį klausimą jis atsako visiškai kitaip, negu gana didelė besidžiaugiančios lietuviškosios inteligentijos dalis: „Viena nauda, kurią mes matome iš leistosios spaudos — tai ta, kad dabar bus galima daug lengviau platinti naudingas bent „nekalčiausio“ turinio knygeles, kaip antai: elementorius, pasakas, gyvenimo vaizdelius, geografijos, gamtos ir visuomenės mokslų knygeles, kad truputį palengvės kultūrinis darbas siaurąja to žodžio prasme"⁷. Žinoma, tokios kuklios galimybės, kai aplinkui buvo apmiręs lietuvių kultūrinis bei visuomeninis gyvenimas, kai siautėjo carinė priespauda ir išnaudojimas, kai nuo nepakeliamo vargo bei neteisybės duso miesto ir kaimo darbininkai, V. Kapsuko negalėjo patenkinti. Todėl, atsakydamas į trečiąjį klausimą, jis teigia: „Mes tvirtai tikime, kad tik kovodamas tegali ką nors laimėti; ir legaliosios spaudos, ir grynai kultūrinio darbo didesnė ar mažesnė laisvė nuo to priklausys, kaip stipri bus opozicija, kaip plačiai bus išsiplėtojusi nelegalioji spauda ir revoliucijos spėkos"⁸. V. Kapsukas buvo teisus; tai vėliau įrodė pats gyvenimas.

V. Kapsukas atidžiai sekė pirmuosius lietuviškus laikraščius Lietuvoje. Su koku kartėliu jis 1905 m. „Draugo“ Nr. 3 ir 4 rašo apie „Vilniaus žinias“, kurios nė vienu žodžiu neužsiminė apie smarkiai su-

stiprėjusį revoliucinį judėjimą Rusijoje, beveik nerašė ir apie darbininkus, jų reikalus, nors pasirodydamos ir pasiskelbė, jog jų tikslas — „tautos apšvietimas, gerovė ir laimė“, jog jos tarnausiančios „ne vienai kuriai jos (visuomenės.— *Aut.*) daliai, bet jai visai“. V. Kapsukas neigiamai žiūrėjo ir į „Vilniaus žinių“ antisemitizmą, „smulkiosios buržuazijos patriotizmą“ bei susigiminiavimą su kunigais. Jis kandžiai pastebi, jog „Vilniaus žinių“ žadėtoji „šviesa“ mums akis gadina, ir mes turime kreiptis į kitą pusę, turime ieškoti laisvos spaudos"⁹. Labai kritiškai V. Kapsukas pasisako apie „Lietuvių laikraštį“ (klerikalinis savaitraštis, ėjęs Peterburge 1904—1906 m.), smerkdamas jį už lankstymąsi prieš caro valdžią, kunigų garbinimą, rūpinimąsi buržuazijos reikalais, už neapykantą lenkams ir žydams. Su lengva ironija jis komentuoja ir trečiąjį lietuvišką laikraštį „Lietuvos bitininką“ (mėnesinis iliustruotas laikraštis, ėjęs Vilniuje 1905—1906 m.), kurio redaktorius ir leidėjas kunigas Ambroziejus rūpinosi „su dievo padėjimu“ „kūno“ reikalais, bet, kaip specialistai sako, nelabai tas darbas jam einąs, ne į savo vežimą atsisėdęs"¹⁰.

Praėjus maždaug metams nuo „Lietuvos ūkininko“ (demokratų partijos, vėliau buržuazinės valstiečių liaudininkų sąjungos laikraštis, ėjęs Vilniuje 1905—1915 m. ir Kaune 1919—1940 m.) įsteigimo, V. Kapsukas 1906 m. rugpiučio 15 d. jį pristatė „Naujosios gdynės“ skaitytojams, pabrėždamas, kad dar esą sunku spręsti apie jo poziciją, nes „taip viskas pas juos neaišku, tarytum jie bijosi stačiai į akis žmonėms pasakyti ką mano"¹¹. Čia pat jis pastebi, jog „Lietuvos ūkininko“, o kartu ir demokratų pažiūros į žemės klausimą smarkiai skiriasi nuo socialdemokratų pažiūrų ir už tai „Lietuvos ūkininkas“ labai nemėgstas „Naujosios gdynės“. Tų pačių metų kita-

⁶ Ten pat, p. 199.

⁷ Ten pat, p. 202.

⁸ Ten pat, p. 203.

⁹ Ten pat, T. 2, p. 93.

¹⁰ Ten pat, p. 94—95.

¹¹ Ten pat, T. 3, p. 32.

me straipsnyje V. Kapsukas smerkia „Lietuvos ūkininką“ už kunigų juodų darbų nutylėjimą ir socialdemokratų šmeižimą.

Vėliau dar ne kartą V. Kapsukas grįžo prie „Vilniaus žinių“ ir „Lietuvos ūkininko“, kadangi šie laikraščiai labiausiai buvo paplitę tarp skaitytojų. 1907 m. „Skarde“ jis išspausdino straipsnį, kuriame juos neigiamai kritikuoja už „kailio mainymą“ ir „atžagareiviškumą“, taip pat už nesirūpinimą darbininkų ir vargingųjų valstiečių reikalais.

1909 m., „subankrutavus“ „Vilniaus žinioms“, pradeda eiti „Lietuvos žinios“ (buržuazinis liberalinis laikraštis, ėjęs Vilniuje 1909—1915 m., vėliau — Lietuvos valstiečių liaudininkų sąjungos leidinys, ėjęs Kaune 1922—1940 m.), apie kurias 1913 m. gruodžio 10 d. laiške iš ištremties P. Bugailiškiui V. Kapsukas rašo: „Man nesinori tikėti ta žinia, kuri pas mane atėjo, jog Tamsta, būdamas tikru mūsų žmogumi, eini „Lietuvos žinių“ redaguoti. O jei tai teisybė ir jei jokie privedžiojimai nesuturės Tamstos nuo tokio žingsnio, tuomet mūsų keliai noroms nenoroms išsiskirs. Su mumis ar prieš mus — taip šitas klausimas čia stovi ir kitaip negali stovėti, nes „Lietuvos žinios“ — tai aiškios pakraipos laikraštis. Ir Tamstai nepasiseks jo perdirbti, kaip anais metais nepasisekė man perdirbti Tilžės „Ūkininko“¹².

Didelį pluoštą spaudos apžvalgų ir straipsnių spaudos klausimais V. Kapsukas paskelbė 1913—1917 m. Keletą jų būtų pravartu panagrinėti. Straipsniuose „Latvių darbininkų spauda“, „Kas rašo į mūsų darbininkų dienraščius“ ir „Rusai darbininkai patys rūpinasi savo spauda“ V. Kapsukas nurodo, kad tiek latviai, tiek rusai darbininkai patys aktyviai dalyvauja spaudoje, daug rašo, patys dėl jos kovoja. Todėl jų spauda, ypač rusų, yra žymiai toliau pažengusi, negu lietuvių darbininkų

spauda, ir gali būti geras pavyzdys pastariesiems. Rašydamas apie Amerikos lietuvių darbininkų laikraščius, jis kritikuoja pastaruosius už tai, kad šie dažnai vienas kitą kartoja, „šlubuoja klasių kovos klausimu“, svyruoja tarp „pirmeivių — tautininkų“ ir „socialistų“, vienas kitam nuolaidžiauja. V. Kapsukas Amerikos lietuviams darbininkams pataria profiliuoti savo laikraščius pagal atskiras visuomeninio, politinio bei kultūrinio gyvenimo sritis, žiūrint, kad būtų jų visų „vienodas idealas — socializmas ir vienodas kelias — darbininkų klasės kova už savo padėjimo pagerinimą ir išsivadavimą iš kapitalizmo jungo“¹³.

Sunku nesustoti ties V. Kapsuko duota 1913 m. atgaivinto Tilžės „Varpo“ charakteristika. „Naujieji „Varpo“ leidėjai sakosi socialistai esą, tik ne tokie „siauri“ socialistai, kokius mes iki šiol Lietuvoj matome, o „platus“ ir „dideliai veiklūs“ socialistai. Garbė jiems už tai“¹⁴. Taip ironizuodamas demokratų liaudininkų „išpažintį“, jis pasako, kas tie leidėjai ir koks jų „Varpas“, jog jiems socializmas „buvo ir tebėra tik šventadieniai drabužiai, kuomet reikia žmonėms pasirodyti“¹⁵.

Klerikalų laikraščių apžvalgoje V. Kapsukas pastebi, jog klerikalai beveik visiškai susitaikė su caro valdžia ir savo ginklus nukreipė prieš lenkus ir žydus, „nes jie juk viešpatauja mūsų miestuose, jie užkerta lietuvių buržuazijai kelią į turtus, jie — didžiausi „mūsiškių“ konkurentai“¹⁶.

1913—1917 m. straipsniuose apie spaudą V. Kapsukas kandžiai ir taikliai demaskuoja jau gerokai susiformavusią ir spėjusią parodyti savo veidą buržuazinę spaudą. Jis nurodo, kad pastaroji ignoruoja darbininkų ir vargingųjų valstiečių klasę, jų reikalus, nusigręžia nuo kovos su carizmu, rūpinasi tik bekylančia buržuazija. V. Kap-

¹² Ten pat. T. 4, V., 1962, p. 366.

¹³ Ten pat. T. 5, p. 145.

¹⁴ Ten pat, p. 313.

¹⁵ Ten pat, p. 315.

¹⁶ Ten pat, p. 317.

sukas šiuose straipsniuose draugiškai ir reikliai aptaria darbininkų spaudą, iškelia trūkumus, klaidas, siūlo galimas išeitis.

Vokiškieji imperialistai 1917 m. pabai goje ir 1918 m. buvo ypatingai „susirūpi nę“ Lietuvos likimu, dėjosi „sergą“ už Lie tuvos „nepriklausomybę“, todėl šiems klausimams savo spaudoje nepagailėdavo vietos. Laikraščiai „Hamburger Korrespon dent“, „Hallische Zeitung“, specialiai Lie tuvai skirtas „Das neue Litauen“ ir kiti pasisakė už Lietuvos „nepriklausomybę“. V. Kapsukas griežtai kritikavo šiuos laik raščius bei jų globėjus, atskleisdamas tik ruosius jų kėslus.

1920 m. V. Kapsukas daug dėmesio sky rė Lietuvos pogrindyje pradėjusiai eiti „Tiesai“ ir ypač Kauno Profsąjungų Cent ro Biuro leidiniui „Darbininkų gyvenimas“. Jis aptardavo spausdinamą medžiagą, nurodydamo privalumus ir trūkumus, kreipė į teisingą kelią. Tai buvo ypač svarbu stiprėjančiam darbininkų judėjimui.

Nemaža spaudos apžvalgų V. Kapsukas paskelbė 1922—1935 m. „Komunare“, „Bal se“, „Komuniste“ ir ypač „Priekale“. Tai daugiausia straipsniai apie sunkią ir var ganą darbininkų spaudos būklę „demokra tinėje“ Lietuvoje, visiškai susiformavusios ir išaugusios buržuazinės spaudos kritiką bei pastabos užsienio lietuvių spaudos klausimais.

Straipsnyje „Dėl mūsų spaudos“, pa skelbtame 1923 m. „Komunisto“ Nr. 3, V. Kapsukas, rašydamas apie sąlygas, „su darytas“ darbininkų spaudai Lietuvoje, pa brėžia, jog jos sunkesnės, negu buvo caro laikais, kada ėjo „Naujoji gadyinė“, „Skar das“, „Žarija“, „Vilnis“. Išeitį jis siūlo tik vieną — kovą. „Darbininkai privalo patys leisti savo raštus Lietuvoje, nepaisant į vi sus uždraudimus. Uždarė vieną laikraštį — tuojau leisti kitą, uždarė kitą — leisti tre čią“. O jeigu ir tai nepadėtų, pagal V. Kapsuką, „tokioj valandoj ypatingą atydžią reikia atkreipti mums į nelegalią spaudą. Neleidžia darbininkams legalios spaudos turėt — reikia pasirūpinti, kad la biausia pasklistų nelegali. Tegul nelieka

nė vieno didesnio darbininkų centro, kur nebūtų gaunama mūsų nelegali spauda“. Tik priešinga buožių valdžiai spauda ga linti priversti ją padaryti kai kurių nuo laidų darbininkų leidiniams. Šiame straips nyje V. Kapsukas dar kartą primena, kad nelegalūs laikraščiai, žurnalai, knygos caro laikais padėjo spaudą atgauti. Propaguoda mas nelegalią spaudą Lietuvoje, jis liko labai reiklus ir nė kiek nenuolaidžiavo jai. Priešingai, V. Kapsukas laikė, jog nelegali spauda privalo būti pati kovingiausia, apie viską ji turi rašyti tiesą, nieko neslėpdama, nepagražindama, drąsiai kelti aikštėn buržuazinės valdžios ir jos pakalikų, prad edant dievo tarnais ir baigiant įvairiais „šmugelninkais“, darbus. Tai matyti ir iš jo pastabų apie nelegalios spaudos leidinius. Pvz., 1930 m. „Balso“ Nr. 12, aptardamas LKP Kauno rajono komiteto mėnesinį lei dinį „Mūsų darbas“ (išėjo tik vienas nu meris; suėmus redaktorių, laikraštis nusto jo ėjęs), jį kritikuoja už tai, kad šis visais liečiamais klausimais pasisako bendromis frazėmis, kartoja tai, apie ką jau seniai ir ne vieną kartą „Komuniste“, „Balse“ ir ki tur buvo rašyta. Aptaręs laikraštį, V. Kap sukas pažymi: „Ar negeriau jo keliamais klausimais daugiau kuopelėse kalbėti? Kauno organizacija nėra tokia didelė, kad su savo nariais raikomas turėtų per laik raštį kalbėti“. Vietoje „Balso“ jis siūlė leisti laikraštį, skirtą vietos darbininkams ir vargingiesiems valstiečiams, kuris susie tų Kauno organizaciją su darbo masėmis, padėtų jas įtraukti į kovą su buržuazine santvarka. Tokių pavyzdžių, kur V. Kap sukas reikliai vertina pogrindinę spaudą, daug. Nors kiek labiau pavykusiū, geres niu pogrindiniu leidiniu V. Kapsukas nuo širdžiai džiaugiasi. Gana šiltai jis sutiko tos pačios Kauno organizacijos vienkartinį leidinį „Bedarbis“ (1930 m. vasario mėn.), skirtą bedarbiams.

Visą gyvenimą V. Kapsukas nepailsda mas sekė darbininkų spaudą, daug apie ją rašė. Todėl ir buržuazinėje Lietuvoje pa sirodęs koks nors darbininkų laikraštis jo buvo rūpestingai stebimas. Gilios neapykan

tos buržuazinei valdžiai ir užuojautos darbininkų klasei kupinomis eilutėmis V. Kapsukas palydėjo konfiskuojamus ir uždariusius tokius darbininkų laikraščius, kaip Kau-
no miesto Tarybos Darbininkų frakcijos išleista „Pirmyn“, Šiaulių miesto darbininkų profsąjungos — „Darbininkų vienybė“, kaimo darbininkų savaitraštis „Mūsų balsas“ ir daugelis kitų.

V. Kapsukas nebuvo abejingas ir studentų bei moksleivių spaudai, nes ji iš dalies formavo būsimąją Lietuvos inteligentiją. Todėl aišku, kodėl jis kritikavo „Aušrinę“, „mėginančią prisidengti socializmo skraiste“, draugiškai patarė „Aurorai“.

„Vaivorykštė“, „Pirmasis baras“, „Keturi vėjai“, „Kultūra“, „Literatūros naujienos“, „Dienos naujienos“, „Žinios“ (Vilnius) ir daugelis kitų leidinių ne kartą atkreipė V. Kapsuko dėmesį. Reikia paminėti, kaip jis domėjosi „Trečiu frontu“, kuris tada buvo gana populiarus tarp Lietuvos jaunuomenės. V. Kapsukas, kandžiai kritikuodamas šį leidinį už jo berno, kuris nieko bendra neturėjo su tikru proletaru, kultą, pirmasis teisingai įžiūrėjo šios grupės atsiradimo ir veiklos aplinkybes. Jis pastarąsias siejo su prasidėjusiu Lietuvos proletariato ir pažangiųjų inteligentų kairėjimu. „Tai, ką mes matom tarp trečiafrontininkų, rodo, kad ant pamato vis gilėjančio ekonominio krizio ir kapitalizmo ir visos jo kultūros puvimo, prasideda kairėjimas ir tarp geresniosios dalies besimokančios jaunuomenės, inteligentijos ir jaunųjų rašytojų“¹⁷. V. Kapsukas, daug dėmesio skirdamas „Trečiam frontui“, tikėjo, kad „griežta trečiafrontininkų kritika, iš esmės visiškai teisinga, prisidės prie geresniosios trečiafrontininkų dalies pasukimo kairėn“¹⁸. Kaip šiandien žinome, jo viltys išsipildė.

35 (ir net daugiau!) metus V. Kapsukas buvo ne tik aktyvus spaudos darbuotojas, bet ir jos vertintojas. Jo spaudos apžvalgos ir straipsniai spaudos klausimais suvaidino itin didelį vaidmenį. Proletariatui jie

padėjo įvertinti jį supančią spaudą, pažangiuosius inteligentus skatino mąstyti, o kartais ir perkainoti vertybes, nė vieno besimokančio jaunuolio galvoje įskėlė naują kibirkštį. Pagaliau prieššakai stovyklai — dešiniajai buržuazijai — šie V. Kapsuko darbai nedavė nusiraminti, priminė, jog kyla galinga jėga, apsišarvavusi naujais idealais, nauja ir amžina tiesa, — proletariatas.

Kalbant apie paskutiniųjų metų V. Kapsuko straipsnius, reikia žymėti, kad juose jau gana dažnai yra jaučiamas asmenybės kulto poveikis. Dėl to gerokai sumažėja jų įtaigumas ir reikšmė.

V. Kapsukas, iš pat jaunystės pasišventęs kovai dėl „rankpelnių“ klasės reikalų, kovai dėl šviesios žmonijos ateities — socializmo, ir spaudą vertino iš kovotojo pozicijų, t. y. pagal tai, kaip ji reagavo į visuomeninio ir politinio gyvenimo reiškinius, juos atspindėjo ir vertino, kaip žiūrėjo į darbininkų ir vargingųjų valstiečių klasę, rūpinosi jų reikalais.

Aktyviai įsijungęs į revoliucinę veiklą V. Kapsukas, matyt, svarbiu to darbo baru laikė atsišaukimus. Dar 1900—1901 m. jis aktyviai platino juos, nukreiptus prieš caro valdžią. Už šių atsišaukimų platinimą Vilkaviškio apskrityje 1901 m. rugsėjo mėn. V. Kapsuko pradėjo ieškoti Suvalkų gubernijos žandarų valdyba, jam grėse areštas. Todėl jis buvo priverstas palikti Lietuvą. Vėliau, 1903 m., V. Kapsuko iniciatyva LSDP pradeda platinti atsišaukimus tūkstantiniais tiražais (kai kurių tiražai siekė net 30 000 egz.), kurių daugelio autorius buvo jis pats. Ypač daug atsišaukimų išplatino V. Kapsuko įkurta „Draugo“ organizacija. Jo pateiktais duomenimis, „Draugo“ organizacija yra išleidusi šešis spausdintus bendru 44 000 egzempliorių tiražu ir 14 šapirografu daugintų atsišaukimų. Dalis pastarųjų buvo išleista dviem kalbomis: lietuvių ir latvių, vienas — rusų kalba. Tai atsišaukimai, ragina kovoti prieš carizmą ir primena visas jo

¹⁷ „Priekalas“, 1931, Nr. 5, p. 79.

¹⁸ Ten pat.

padarytas ir tebedaromas piktadarybes; aiškiną kaimo proletarams, kas tie socialdemokratai, ir kviečią juos į kovą prieš išnaudotojus — darbdavius; pranešą apie pirmuosius kaimo ir dvaro darbininkų streikus ir agituoją streikuojančius nenusileisti, o aplinkinius — remti juos; kviečią tinkamai atšvęsti Gegužės pirmosios šventę, jos proga stiprinti kovą prieš carizmą. 1904 m. vėlyvą rudenį gana plačiai buvo žinomi V. Kapsuko antikariniai atsišaukimai. Visomis minėtomis temomis atsišaukimai yra nemažos apimties, motyvuotai aiškina kovos prieš carizmą būtinybę, gana įtaigūs. Žinoma tiek, kad ir vėliau V. Kapsukas jiems skyrė daug dėmesio. Jis vertino atsišaukimų vaidmenį pirmojo pasaulinio karo, revoliucijos, pilietinio karo ir vėlesniais metais. Pats juos rašė, rūpinosi platinimu. Tik, deja, mažai žinome tokių, kurių autorius jis buvo. Apskritai mūsųose atsišaukimų autorystės klausimas beveik netyrinėtas. Net LKP atsišaukimų publikacijų tomuose autorių pavardės gana retos. Reikia tikėtis, jog ateityje ši spraga bus užpildyta.

Nepilnas būtų V. Kapsuko — spaudos darbuotojo — nueito kelio vaizdas, nors trumpai nepaminėjus jo darbų originaliosios literatūros ir literatūros kritikos srityje. V. Kapsukas — pirmasis lietuvių rašytojas, kurio kūryba be jokių išlygų priklauso proletarinei lietuvių literatūrai. Jo apsakymai „Didysis nusikaltėlis“, „Mažasis Romanas“, „Ponas viršininkas“, vaizdeliai ir atsiminimai iš caro kalėjimų parašyti jau vadovaujantis socialistinio realizmo principais. V. Kapsukas buvo ir marksistinės kritikos pradininkas lietuvių literatūroje. Dar pačiuose pirmuosiuose savo straipsniuose apie J. Mačį-Kėkštą ir J. Baltrušaitį-Mėmelę pastarųjų kūrybą jis vertino iš klasinių pozicijų, ieškodamas joje proletariato gyvenimo ir kovos atspindžių. Patys žymiausi V. Kapsuko kritikos darbai yra jo monografijos apie J. Biliūną ir J. Janonį. Su kokia meile, įsijautimu į autorių kūrybą, atidžia ir pagarba jiems parašyti šitie darbai. Monografijose

autorių kūryba vertinama kovojančio proletariato požiūriu, nagrinėjant tiek idėines, tiek menines ypatybes. Šiuose darbuose V. Kapsukas pirmasis teisingai nustatė J. Biliūno ryšius su proletarine lietuvių literatūra ir J. Janonio vietą proletarinėje lietuvių literatūroje, laikydamas juos ateinančių proletarinių lietuvių rašytojų ir poetų kartų mokytojais. Svarbūs ir nepraradę išliekamosios vertės yra V. Kapsuko straipsniai apie D. Pošką, A. Strazdą, V. Kudirką, B. Sruogą, Kl. Jurgelionį, V. Krėvę ir kt. Jis rašė ir apie Dž. Londoną, O. Mirbo, H. Senkevičių, E. Verharną. Reikšmingi jo straipsniai „Dailioji lietuvių literatūra 1916 m.“, „Pirmasis sovietų rašytojų suvažiavimas“ ir kt.

V. Kapsukas, kaip spaudos darbuotojas, neapsiribojo tiesioginiu darbu laikraščiuose bei gausybę straipsnių pačiais įvairiausiais klausimais. Reikšmingą vietą užima ir jo knygos, brošiūros. Jų tarpe tokie dideli ir plačiai žinomi veikalai, kaip „Trumpa Lietuvos socialdemokratų partijos istorija“ (1896—1905) — pirmoji (išleista 1918 m. Petrograde) ir antroji (išleista 1920 m. Smolenske) dalys, „Pirmoji Lietuvos proletarinė revoliucija ir Sovietų valdžia“ (išleista 1934 m. Čikagoje), „Šeimyna seniau, dabar ir ateityje“ (išleista 1917 m. Filadelfijoje), „Lietuvos darbininkės ir poniulės“ (išleista 1928 m. Bruklina), „Caro kalėjimuose“ (išleista 1929 m. Bruklina), „Jono Biliūno biografija“ (išleista 1917 m. Filadelfijoje) ir kt. V. Kapsuko knygos ir brošiūros atliko didelį darbą, diegdamos ir puoselėdamos marksizmo-leninizmo idėjas Lietuvoje, šviesdamos ir organizuodamos liaudies mases kovai prieš išnaudotojus.

V. Kapsukas, pradėjęs reikštis spaudoje dar caro Rusijos laikais, saugumo sumetimais buvo priverstas slėpti savo pavardę. Vėliau taip pat jis daugiausia bendradarbiavo revoliucinėje ir pogrindinėje spaudoje arba spaudoje, išeinančioje už Lietuvos ribų, skirtoje nelegaliai platinti Lietuvoje. Visa tai buvo priežastis gausių V. Kapsuko slapyvardžių, kurių šiandien

priskaitoma daugiau kaip 200. Be to, nemaža rašinių jis paskelbė be parašo: tai laikraščių vedamieji, įvairūs straipsniai redakcijų vardu ir pan.

V. Mickevičius daugiausia pasirašinėjo slapyvardžiu — V. Kapsukas, kuris ir tapo antrąja jo pavarde. Iki 1917 m. tokioje lietuviškoje spaudoje, kaip „Draugas“, „Skardas“, „Žarija“, „Naujienos“, „Ūkininkas“, „Varpas“, dažniausiai jis pasirašinėjo šiais slapyvardžiais: P., Pilypas, Pilkis, Gandras, Vincas Vilkas-Pilkas, Revoliucionierius, Ūkininkas ir kt. Pogrindinėje komunistinėje spaudoje — „Tiesoje“, „Komuniste“, „Balse“, „Komunare“, „Priekale“, „Kibirškityje“ tankiausiai randami šie slapyvardžiai: S. D., V. K., V. G., V. Gelazius, V. Raudonis, Revoliucijos kareivis, Komunaras ir kt. Užsienio lietuvių darbininkų laikraščiuose „Lietuva“, „Kova“, „Vienybė lietuvininkų“, „Rankpelnis“ pasirašinėjo V. K., V. G., K., Europos lietuvis ir kt., o laikraščiuose svetimomis kalbomis (pvz., „Internationale Press Korrespondenz“) — W. M., M. W ir t. t. Laikraščiuose rusų kalba, pvz., „Zvezda“, „Pravda“, „Borba“, „Kommunist“, daugiausia yra šie slapyvardžiai: B. K., B. M., B. Раудонис, Присутствовавший.

Lietuvos TSR Knygų rūmai

V. Kapsukas pasirašinėjo įvairiausių tipų slapyvardžiais: pseudonimais — V. Kapsukas, V. Raudonis; kriptonimais — S. D., P., V. K-as; pseudoginimais — Panevėžietė, Uršė; astronimais — ? ir kt.; bendriniais slapyvardžiais, kuo nors nusakančiais jo veiklą, — Bernų draugas, Revoliucionierius, Revoliucijos kareivis, Senas bedievis; slapyvardžiais pagal veiklos vietovę — Joniškietis, Naujamiestiškis. Be to, revoliucinėje veikloje caro laikais V. Kapsukui teko pasinaudoti svetimomis pavardėmis — J. Jaks Tyro, Juozo Paslavičiaus ir kt. Komunistinėje veikloje jis vadinosi Sutkaičiu. V. Kapsukas turėjo ir partinių slapyvardžių — Tėvas ir pan., taip pat ir pravarčių — Kriaučiukas, Vincukas Pravadnykas.

Darbą spaudoje, kaip ir visą savo gyvenimą, V. Kapsukas pašventė kovai už šviesią darbo žmonių ateitį. Jis nenuilstamai kovojo prieš buržuazinę nacionalistinę ideologiją, propagavo internacionalines idėjas ir tautų draugystę. Ir šiandien daugelis jo darbų neįvardo vertės, todėl naudingą iniciatyvą parodė Partijos istorijos institutas prie LKP CK, leisdamas V. Kapsuko raštus.

Įteikta
1970 m. vasario mėn.

В. КАПУКАС И ПЕЧАТЬ

А. УЛЬПИС

Резюме

В. Мицкявичюс-Капсукас — известный деятель Коммунистической партии Литвы и Коммунистического Интернационала, неутомимый борец за дело рабочего класса — много потрудился в деле развития прогрессивной печати как издатель, редактор, рецензент. Кроме того, он написал и опубликовал много книг, брошюр и около 2000 статей в восьмидесяти с лишним периодических изданиях.

В. Капсукас начал участвовать в демократической печати в конце XIX века. С 1903 года он активно участвует в социалдемократической печати, но скоро в ней разочаровывается и становится одним из первых организаторов рабочей революционной и коммунистической печати Литвы. В. Капсукас в этот период своей жизни активно участвует в рижской больше-

вистской литовской газете «Вильнис» («Волна»), а также в заграничной прогрессивной печати литовских рабочих «Ранкпельнис» («Рабочий»), «Кова» («Борьба»), «Науейи гадине» («Новая эпоха») и др.

Заслуги В. Капсукаса особенно велики в развитии литовской коммунистической печати. Он активно сотрудничал в газетах «Теса» («Правда»), «Комунистас» («Коммунист»), «Кибиркшитис» («Искра»), «Комунарас» («Коммунар»), «Балсас» («Голос»), «Прекалас» («Наковальня»), «Красное знамя», «Звезда» и во многих других.

В биографии В. Капсукаса, как работника печати, особенно важное место занимают его художественные произведения и лите-

ратурная критика. В. Капсукас — первый литовский писатель, творчество которого, без всяких оговорок, причисляется к пролетарской литовской литературе.

В. Капсукас всю свою жизнь посвятил борьбе за светлое будущее трудящихся, против буржуазной националистической идеологии, за идеи интернационализма и дружбы народов.

V. KAPSUKAS AND THE PRESS

A. ULPIS

Summary

V. Mickevičius-Kapsukas, the famous worker of the Communist Party of Lithuania and the Communist International, an untiring fighter for the cause of the working class, did much for the development of the progressive press. He was an editor, editor-in-chief and a reviewer. Furthermore, he wrote many books, booklets and about 2000 articles which were printed in about eighty periodical editions. V. Kapsukas began taking part in the democratic press at the end of the 19th century. From the year 1903 he took an active part in the social democratic press, but soon he was disappointed in this action and became one of the first organizers of the revolutionary working and communist press in Lithuania. In this period of his life V. Kapsukas was an active participator of the Lithuanian Bolshevik newspaper, edited in Riga — *Vilnis* („Wave“) and progressive press of the Lithuanian workers abroad: *Rankpelnis* („Worker“), *Kova* („Fight“), *Naujoji gadynė* („The New Times“) and in other newspapers.

V. Kapsukas had great services in the deve-

lopment of the Lithuanian communist press. He took an active part in the edition of the newspapers *Tiesa* („Truth“), *Komunistas* („Communist“), *Kibirkštis* („Spark“), *Komunaras* („Com-munar“), *Balsas* („Voice“), *Priekalas* („Anvil“), *Krasnoje znamia* („Red Banner“), *Zvezda* („Star“) and of many others as an organizer, editor-in-chief, publicist or reviewer of these newspapers.

He valued press from the point of view of the fighter for the working class, that is, how the press reacted to the political and social events and depicted the life of the working class and poor peasantry, how much it cared for their needs.

The main points in V. Kapsukas biography as a press worker are fiction and literary critique. He was the first Lithuanian writer whose works without any doubt belonged to the Lithuanian proletarian literature.

V. Kapsukas devoted all his life to the bright future of the working class. He was an active fighter against the bourgeois nationalist ideology and propagator of the ideas of internationalism and friendship among the peoples.